

UDK 2-432.4:172(048.83)

Primljeno: 16. 10. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Danijela Milinković

ČOVJEK I ZAJEDNICA IZ VIZURE SAVREMENE HUMANISTIKE I DRUŠTVENIH NAUKA

**[Zorica Kuburić, Ana Zotova, Ljiljana Ćumura (prir.),
*Individualnost i kolektivitet iz perspektive interdisciplinarnih
nauka*, zbornik radova 22. konferencije sa međunarodnim
učesćem, CEIR, Novi Sad-Beograd, 2022]**

22. konferencija sa međunarodnim učesćem u organizaciji CEIR-a iz Novog Sada s tematskim okvirom *Individualnost i kolektivitet iz perspektive interdisciplinarnih nauka* rezultirala je značajnim zbornikom radova koji je okupio veliki broj autora. Članci su iz oblasti društvenih i humanističkih nauka, mahom sociološki, religijski, ali ima i veoma značajnih filozofskih osvrtā na ovaj problem. Kako i iz samog naslova vidimo, radi se o različitim pogledima na problem individualnosti i kolektivitet. Objavljenih članaka u zborniku je 36, te zbog obimnosti zbornika mi ćemo se osvrnuti samo na pojedine.

Iako zbornik nije podijeljen na određene cjeline, iz samog sadržaja već možemo uočiti da se prvi radovi bave religijskim temama, odnosno poimanjem individualizama i kolektivizma iz perspektive različitih religija, prvenstveno hrišćanstva, ali i drugih npr. budizma. Ovdje je nekoliko autora pokušalo da ukaže na problem sa kojim se susrećemo danas, a to je otuđenost i samodovoljnost ljudi uzrokovana razvojem tehnologije. Nasuprot tome, rana hrišćanska učenja i filozofija su nas zapravo učili drugačije, da ljudi ne mogu živjeti sami, te da je sabornost ili društvenost ono što čovjeka čini čovjekom. Čovjek ne može da živi drugačije nego kao biće zajednice. Međutim, pod zajednicom ne smijemo podrazumijevati samo pripadnost nekoj grupi

ili portalu na internetu, jer sabornost podrazumijeva naše živo prisustvo u zajednici, na šta nas upućuje Bojan Jovanović (str. 41). Čovjek jeste biće kolektiva, ali čovjek je i individua, ličnost koja ima sopstvene poglede na svijet i život koje pokušava saglasiti sa životom u zajednici. Čovjek mora i samostalno da nastupa, da se ostvaruje kroz svoja profesionalna, naučna ili umjetnička dostignuća, ali i kroz individualnu molitvu Bogu, kako nam navodi Sava Šovljanski (str. 77). Čovjekovo stvaralaštvo ima posebno mjesto u razvoju njegove individualnosti i originalnosti, ali i potvrđivanja od zajednice. (Vesin, str. 15).

Drugu grupu članaka čine nezaobilazni filozofski osvrti na temu individualnosti i kolektivnog, a ističemo članke koje smatramo reprezentativnim. Tanja Todorović piše o fenomenološkoj interpretaciji subjektivnosti i sopstva na primjerima filozofije Huserla i Rikera, u obuhvatu od antičkog vremena pa do savremenog poimanja. Ona ističe razlike između kolektiviteta i čovjeka, odnosno njegovog sopstva još od antičkog vremena, preko srednjovjekovnog perioda do danas. Čovjek jeste biće zajednice, ali čovjek se referiše i na sebe, svoja htijenja i stremljenja, čak i sopstveno spasenje vidi kao nešto njegovo lično što nije stvar kolektivnog.

U zborniku se ističe i članak profesora Filozofskog fakulteta u Sarajevu Samira Arnautovića koji piše o Fihteovom razumijevanju subjektivnosti. Autor navodi da se još od Aristotela može govoriti o dualizmu svjetova, ali ne o strogoj podijeljenosti, već o tome da uvijek možemo promišljati iz cjelinu koja predstavlja jedinstvo mogućnosti. Na istom tragu promišlja se o Kantovom kopernikanskom obratu, okretanju ka subjektu koji će u moderni postati mjera svih stvari. Suština moderne i jeste subjektivnost i izgradnja vlastitog identiteta. Zbog toga je za Kanta izgradnja svijeta povezana sa problemom konstituisanja identiteta. Arnautović, međutim, naglašava da pitanje identiteta danas treba drugačije sagledavati. Smatra da identitet u savremenom svijetu nije jednoznačno postavljen, nego višeslojno, određen je polivalentnim uticajima, te pitanje identiteta postaje pitanje odnosa čovjeka prema globalnom svijetu. Arnautović se osvrće i na kulturni identitet. Smatra da je mogućnost održivosti kulturnog identiteta u današnjem svijetu relativizovana, te je održiv jedino kao identitet određenog vremena, u „trans-značenju u kojem prefiks „su“ ili „skupa“ nije teorijska oznaka, nego rezultat realiteta zbilje“ (str. 238).

Pažnje je vrijedan i članak profesora Želimira Vukašinića koji se bavi filozofskom tematizacijom odnosa individualnog i kolektivnog. Autor ističe davnašnju ljudsku težnju da se opstane u okvirima zajednice i zajedništva, koje u današnjem svijetu biva poljuljano ratovima, terorizmom i izolacijom čovjeka. Na kušnji je cjelovitost ljudskog života kao takvog. Vukašinić navodi: „Od Platonovog otkrića

čežnje kao osnovnog svojstva duše do Ničeove afirmacije volje kao izvorne snage bivstovanja odvija se, naime, istorija čovjekove težnje za samo-razumijevanjem bez koje, izvjesno je i danas, potpuniji život nije moguć. Drama subjekta, inventiranog kroz novovjekovnu metafiziku, pokazuje se, i preko antagonističkog tumačenja odnosa između individualnosti i kolektiviteta, kao konstrukt i uobrazilja koja je, u biti, izraz čovjekove nemoći da razumije sebe“ (str. 242). Vukašinić se poziva na Hajdegera prema kome se čovjek u novom vijeku uspio osloboditi okova srednjovjekovlja kroz subjektivizam i individualizam, ali ne-individualnost nikada nije postala kolektivizam, već se kao nužnost javlja naizmjeničnost subjekta i objekta. Tako, u skladu sa Hajdegerovom filozofskom koncepcijom, čovjek postaje prvi subjekt, postaje onaj na kojem se temelji svo bivstvujeće i sama istina bivstvujećeg. Ali neusaglašenost između individualnosti i društvenosti odnosno kolektiviteta dovodi do promjene suštine čovjeka, koja se odvija kao drama subjekta, a ima dvojako porijeklo – u metafizici i u savremenosti koja je metafiziku napustila i oslonila se na dostignuća pozitivnih nauka. Savremene nauke, međutim, gomilaju iskustva, ali sa njima nikada ne mogu doći do cjeline, jer kako i Gadamer ističe, cjelina se ne može doseći iskustvom, jer ona nikada ne može da nam bude data. Zbog toga i Vukašinić ističe: „Filosofija, sežući ka cjelini, izvjesno, nije društvena nauka, ona je iskusila egzistencijalnu samost u svjetovnosti, istinu asketizma i poznaje svoje granice“ (str. 248).

Naredni članak koji, takođe, pripada grupi filozofskih razmatranja individualizma, jeste Šejle Avdić koja piše o tradicionalnoj kritici morala na temelju Ničeove i Jonasove filozofije. Potrebna nam je nova etika koju sami moramo pronaći, smatra Avdić i dolazi do zaključka da je moć ta koja određuje odnos između dobra i zla. Niče kritikuje moralnost i smatra da je strah taj koji se ljudima nameće da bi se lakše vršila kontrola. Za njega je moral instikt stada. Na istom tragu je bio i Jonas u svojoj etici dužnosti. Ovo referisanje na Ničea i Jonasa je izuzetno važno za razumijevanje stanja u kojem se čovječanstvo nalazi danas.

Narednu grupu članaka čine oni iz oblasti psihologije a tretiraju uglavnom teme poput altruizma, individualnosti i identiteta. Inspirativan članak napisala je i priređivačica ovoga zbornika profesorica Zorica Kuburić koja govori o tome kako se individualno i kolektivno razvija kroz stadije djetinjstva. Koliko uticaja na djecu ima sredina, a koliko njihova sama ličnost. Za ovo razmatranje polazište Zorice Kuburić je djelo Žan-Žaka Rusoa *Emil ili o vaspitanju*. Dala je i osvrt na istraživanje sprovedeno u Srbiji na slučajevima blizanaca, gdje je navela rezultate Snežane Smederevac po kojima su 50% osobina one bazične, nasljedne osobine ličnosti, ostalo je sredinski uticaj.

Nakon ovih članaka iz oblasti filozofije, religije, psihologije i sociologije, slijedi grupa tekstova posvećena interpretaciji književnih djela u koordinatama okvirne teme zbornika. Članak Aleksandre Petrović propituje individualnost u *Proklesoj avliji* Ive Andrića, isticanjem glavnih crta individualnosti u Andrićevom djelu na fonu određenih filozofskih pozicija. Maja Stojanović tematizuje pojam individualnosti i vaskrsenja u Tolstojevim romanima.

Naredni radovi tiču se položaja žena u zajednici i njihovog odnosa prema individualnosti i radu. Tu se ističu radovi Julijane Kojić i Milene Žikić. Članak Milene Žikić odnosi se na doprinos žena iz Velike Britanije boljitku srpskog naroda stradalom u balkanskim i Prvom svjetskom ratu.

Na koncu tu je i grupacija radova koji razmatraju pojedinca i zajednicu sa aspekta socijalne zaštite i socijalnog rada, socijalne politike, kažnjavanja djeteta i uticaja siromaštva na društvo.

Na kraju ovog osvrtu možemo s pravom zaključiti da se radi o zborniku koji sadrži članke od suštinskog značaja za razumijevanje pojmova ličnosti/individualnosti i zajednice/kolektiviteta. Kroz članke su jasno tematizovani pojmovi individue i kolektiviteta, kako u značenjsko-etimološkom, tako i u svom punom filozofskom smislu. Pored toga, ova dva pojma su osvijetljena kroz interdisciplinarnе pristupe što zbornik usklađuje sa recentnim globalnim trendovima humanistike i društvenih nauka.

Adresa autorice
Author's address

Danijela Milinković
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet
danijela.milinkovic@ff.ues.rs.ba